

АНДРІЙ ТВЕРДОХЛІБ
(Полтава)

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ З ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА»

Досліджено проблему підготовки фахівця з викладання курсу «Християнська етика»; визначено сутність і особливості змісту навчальної дисципліни.

Ключові слова: вчитель християнської етики, підготовка спеціалістів, навчальна дисципліна «Християнська етика», моральне виховання, особистість, духовні цінності, християнська етика.

Актуальною проблемою сьогодення є забезпечення духовного та морального розвитку особистості, формування і вдосконалення основних моральних норм, ідеалів, принципів, цінностей, правил поведінки студентської молоді в системі вищої освіти. Духовно-моральний стан українського суспільства на сучасному етапі значно загострив проблеми духовного розвитку особистості, ціннісних орієнтирів і високої гуманності. Особливої значущості ця проблема набуває у системі вищої освіти.

Виховання підростаючого покоління в світоглядному аспекті в сучасній Україні визначається законодавчою базою: Конституцією України (1996), законами України “Про свободу совісті та релігійні організації” (1991), “Про освіту” (1996), “Про загальну середню освіту” (1999), “Про вищу освіту” (2002), що гарантує свободу совісті громадян, відокремлення Церкви від держави, а школи від Церкви. Державна політика в галузі освіти ґрунтується на принципах гуманізму, демократизму, полікультурності, світоглядного плюралізму й толерантності. Сучасні стосунки між освітою і релігією, школою і Церквою означаються дискусійними питаннями щодо релігійного виховання дітей і молоді. Їх розв’язання обумовлює потребу ґрунтовного історико-педагогічного дослідження задля теоретичного осмислення з подальшим практичним застосуванням його здобутків у вихованні сучасної молоді.

Тема духовного виховання підростаючого покоління стала центральною в працях відомих вітчизняних педагогів Г.Ващенко, І.Огієнка, С. Русової, Г.Сковороди, К.Ушинського, В.Сухомлинського. Основна увага сучасних дослідників зосередилась на вивченні духовних цінностей як мети виховання (А.Богущ, О.Вишневський, Н.Миропольська, О.Сухомлинська), духовних потреб (Ж.Петрочко), вікових особливостей морально-духовного розвитку особистості (В.Киричок, К.Чорна), формуванні духовного досвіду особистості у процесі виховання (В.Бриль, В.Оржеховська), впливу сім’ї на духовне становлення дитини (К.Журба, Л.Повалій), використанні народно-релігійних традицій у сучасному вихованні (Л.Геник), взаємодії сучасної педагогіки та релігії (Р.Анісімова, М.Євтух, Т.Тхоржевська), розробці християнської етичної парадигми виховання (Н.Бакланова, А.Васьків, Ю.Дзерович, В.Жуковський, В.Хайруліна), використанні християнської етики як ефективного засобу виховання (В.Зеньковський, І.Кущак, М.Мельничук).

Метою дослідження є вивчення проблеми підготовки спеціалістів із викладання курсів духовно-морального спрямування й обґрунтування можливих шляхів її вирішення.

Завданнями підготовки спеціалістів, які будуть викладати курси духовно-морального спрямування, вважаємо наступні:

- соціально-гуманітарну підготовку, що передбачає ознайомлення з сучасним станом гуманітарної сфери України і регіону;
- психолого-педагогічну підготовку;
- педагогічно-інноваційну підготовку;
- фахову підготовку, що дасть змогу оперувати з першоджерелами християн-

ства, його глибинну сутність, особливості християнського духовного життя та виховання, світові релігії, інші релігійні угруповання.

Досвід співпраці в означеному напрямі Православної Церкви і Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів (КОІПОПК), в якому істотна роль відводиться питанню підготовки педагогів з викладання факультативного курсу «Біблійна історія та християнська етика», показує, що, використовуючи різні форми підготовки викладачів, однією з найбільш ефективних є, на нашу думку, підготовка педагогів з цих курсів.

Вважаємо, що викладання дисциплін духовно-морального, релігійного спрямування буде успішним, якщо учитель: добре знає історію Батьківщини, історію релігії, знає і шанує культурно-релігійну спадщину, поважає історичний і духовний досвід українського та інших народів України; у процесі викладення Святого Писання, а також розкриття церковно-історичних та богословських питань керується не власними судженнями, а історичними фактами, науковими даними; досконало володіє методикою викладання курсу, широко використовує ілюстративний матеріал (літературний, музичний, образотворчий); організовує уроки за традиційними моделями за умови відповідності типу уроку його цілям і задачам; застосовує традиційні методи навчання та впроваджує інноваційні технології навчання; любить дітей, поважає їх внутрішній світ, враховує вікові психічні та фізіологічні особливості вихованців, основні закономірності їх розвитку; чергує теоретичні заняття з практичними екскурсіями, відвідуванням храмів, музеїв, виставок тощо.

Таким чином, успіх викладання християнської етики залежить від багатьох факторів, серед яких вагомими вважаємо такі: якість професійної підготовки вчителів, особистісні якості педагога як людини і християнина, забезпечення процесу викладання курсу відповідною навчально-методичною літературою і дидактичним матеріалом.

Окрім цього, на наш погляд, до викладання цього предмета мають залучатися педагоги, які користуються високим моральним і професійним авторитетом у дітей, глибоко переконані у вищості та значущості тих моральних цінностей, які вони будуть намагатися сформувані в учнів. Такі педагоги повинні мати яскраво виражений гуманістичний стиль викладання, належний рівень знань з біблійної історії та християнської етики.

«Навчати дітей має не будь-хто, біолог чи математик, якого довантажують годинами – зазначає О.Гентош, а людина з ґрунтовними знаннями, до того ж «особлива» що має в серці іскру Божу. В іншому разі відбувається профанація релігійного предмета» [3].

О.О.Лобач та Г.А.Каліберда вважають, що відвідування вчителем спеціальних курсів з методики викладання дисциплін духовного спрямування і самостійне ретельне вивчення відповідної літератури сприятиме не лише його професійному росту, а й допоможе уникнути язичницьких традицій під час проведення виховних заходів християнського наповнення [8].

Багаторічні спостереження за спробами організації курсів духовно-моральної та релігійно-освітньої освіти переконують у тому, що навчання з цієї дисципліни повинно будуватися, як і будь-який базовий шкільний предмет, відповідно до вікових особливостей учнів, що вимагає, зокрема, більш ретельної методичної підготовки. Якщо місце викладача курсу займе не досвідчений педагог, який здобув спеціальну освіту і добре володіє класно-урочною системою навчання, а людина без педагогічної освіти, яка бажає «проповідувати релігію», то навчання приречене на невдачу [2]. Учитель, який навчає християнської етики, повинен стати своєрідним живим прикладом і носієм високих етичних і моральних якостей. Такий підхід до підбору кадрів є загально-педагогічним завданням у системі навчально-виховної роботи школи в умовах національного і духовного відродження.

Система підготовки спеціалістів до викладання християнської етики у загальноосвітніх навчальних закладах ґрунтується на положеннях Закону України «Про

загальну середню освіту», у 24-й статті якого зазначено, що «педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах системи загальної середньої освіти» [4].

У концептуальних засадах предмета духовно-морального спрямування у загальноосвітніх навчальних закладах (курси «Етика», «Основи християнської етики», «Основи релігійної етики») визначено, що «предмет духовно-морального спрямування може викладатися вчителями загальноосвітніх навчальних закладів, які пройшли відповідну педагогічну підготовку у вищих навчальних закладах» [6].

Таким чином, у цих двох документах визначено, що викладання духовно-морального курсу християнської етики повинно проводитися спеціалістами-педагогами, які здобули відповідну фахову підготовку. У зазначених документах наголошено також на необхідності відкриття відповідних спеціальностей для забезпечення підготовки спеціалістів з викладання предметів духовно-морального спрямування. З огляду на це, дієвим вкладом у практичну реалізацію цього положення, на думку Української Православної Церкви, є запровадження в систему державної освіти курсу «Християнська етика» і введення спеціальності «вчитель християнської етики» у «Державний перелік напрямів та спеціальностей», за яким здійснюється підготовка та перепідготовка фахівців. Підготовка спеціалістів з предмета «Християнська етика» може стати тим чинником, який «постійно і позитивно впливатиме на духовну сферу підростаючого покоління і формуватиме майбутнє обличчя нашого народу, душа якого споконвіків була християнською» [5, с. 2-3].

На основі детального аналізу підходів прихильників запровадження християнської етики у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів робимо висновок, що питання впровадження подібних курсів підготовки викладачів до цього часу остаточно не з'ясоване. Так, у своєму дослідженні О.М.Білоус наводить дані соціологічного опитування про ставлення суспільства до ідеї зближення школи і Церкви. Важливим у цьому значенні, на нашу думку є те, як громадськість ставиться до можливості викладання курсу духовно-морального спрямування у загальноосвітніх навчальних закладах України духовенством і світськими педагогами. Зокрема, 33,3 відсотка респондентів вважає за необхідне вивчення у школі Закону Божого за умови, що цей предмет викладатиме священик, 16,2 відсотка також підтримують цю ідею за умови, що він викладатиметься світською особою. Досить вагома частина респондентів не визначилися із позицією щодо вказаної проблеми. Таких – 26,1 відсотка. Разом із тим 24,4 відсотка опитаних категорично висловилися проти впровадження цього предмета до шкільних навчальних планів, не зважаючи на питання кадрового забезпечення [1, с. 152].

Основні пропозиції представників освітньої галузі та Церкви зводяться до думки, що курс християнської етики можуть викладати:

- а) педагоги, які пройшли відповідну фахову підготовку;
- б) священнослужителі або особи, які мають духовну освіту;
- в) віруючі світські особи.

Більшість наукового і педагогічного загалу вважає, що викладання курсу християнської етики варто доручити педагогам. На думку О.Сухомлинської, духовну, моральну особистість не можна виховати без учителя, наставника, вихователя, тобто без людини, яка є поводитирем для дітей та молоді у світ духовності [9]. Архієпископ Львівський і Дрогобицький Августин зауважує, що предмет «Християнська етика» повинна читати людина з вищою педагогічною та духовною освітою, яка живе як бездоганний християнин [10, с. 488].

На думку відомого російського богослова Андрія Кураєва, такими спеціалістами, разом із священиками, можуть бути дійсно віруючі, глибоко ерудовані, схильні до духовної діяльності світські особи. Вони повинні під опікою Церкви пройти

спеціальну підготовку, яка буде включати вивчення предмета християнської етики, педагогіки і психології. Цей підхід є, на думку А.Кураєва, найбільш прийнятним, тому що дозволить уникнути міжконфесійних суперечок [7, с. 45-63].

На фахову придатність педагога, який викладає християнську етику, звертає увагу архієпископ Полтавський і Миргородський Филип (УПЦ), зазначаючи, що викладання предметів християнського наповнення потребує підготовки кваліфікованих викладачів. На його думку, не можна вимагати високого професійного духовного рівня від учителів, які самі не читали Біблії, але викладають її; самі не відвідали жодної церковної служби, але навчають про богослужіння; самі не читали житій святих, але розповідають про них дітям [11].

Отже, поділяючи думку відомих педагогів і діячів Церкви, спеціаліст курсів духовно-морального спрямування обов'язково повинен мати педагогічну освіту, прожити спеціальну підготовку в закладах Церкви, і, безумовно, бути віруючим християнином із високими моральними якостями.

У подальшій перспективі розробки цієї проблеми звернемо увагу на особливості упровадження курсу "Християнська етика" в умовах ЗНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус О.М. Державно-церковні відносини як об'єкт політологічного аналізу : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / О.М. Білоус. – К., 2003. – 180 с.
2. Бородин А.В. История религиозной культуры: Основы православной культуры: учебно-методическое пособие / А.В. Бородин. – М. : Православная педагогика, 2004. – 256 с.
3. Гентош Оксана. Християнська етика – необхідність чи камінь спотикання [Електронний ресурс] / Оксана Гентош. – Режим доступу : <http://www.slovoprosvity.com.ua/modules.php?name=News&file=article&sid=3568> – Заголовок з екрану.
4. Закон України Про загальну середню освіту (13 травня 1999 року №651-ХІV) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/laws/Zakon_651.doc – Заголовок з екрану.
5. Звернення Священного Синоду Української Православної Церкви до єпископату, духовенства, чернецтва, представників влади, вірних і всіх громадян України з приводу введення викладання у школах предмету «Християнська етика» // Церковна православна газета. – № 22 (168), жовтень 2006. – С. 2 - 3.
6. Концептуальні засади предмету духовно-морального спрямування у загальноосвітніх навчальних закладах (курси «Етика», «Основи християнської етики», «Основи релігійної етики») [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pleyady.kiev.ua/index.php?go=Pages&file=print&id=103> – Заголовок з екрану.
7. Кураев А. О вере и знании – без антиномий / А.О. Кураев // Вопросы философии. – 1992. – № 7. – С. 45 - 63.
8. Основи православної культури : регіональна програма факультативу для учнів 1 – 4 класів середньої загальноосвітньої школи / уклад. О.О.Лобач, Г.А.Каліберда. – Полтава : ПОППО імені М.В.Остроградського, 2007. – 26 с.
9. Сухомлинська О.В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики (виступ на загальних зборах АПН України 07.12.05) [Електронний ресурс] / Ольга Василювна Сухомлинська. – Режим доступу : <http://www.arpsu.org.ua/doc/vystup-01272006.doc> – Заголовок з екрану.
10. Україна на порозі третього тисячоліття: Духовність як основа консолідації суспільства. – К. : Науково-дослідний інститут "Проблеми людини" Уряду України, 1999. – 630 с.
11. Филип, архієпископ Полтавський і Миргородський. Виховання духовності: від історії в майбутнє (доповідь на Всеукраїнській педагогічній конференції «Педагогіка духовності: православні традиції та сучасна освіта» (Київський Будинок вчителя, 25-26 березня) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://orthodox.org.ua/uk/publikatsii/2008/03/28/2871.html> – Заголовок з екрану.

АНДРЕЙ ТВЕРДОХЛЕБ

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТА ПРЕПОДАВАНИЯ УЧЕБНОГО КУРСА «ХРИСТИАНСКАЯ ЭТИКА»

Исследована проблема подготовки специалиста по преподаванию курса «Христианская этика»; определены сущность и особенности содержания учебной дисциплины.

Ключевые слова: учитель христианской этики, подготовка специалистов, учебная дисциплина «Христианская этика», нравственное воспитание, личность, духовные ценности, христианская этика.

ANDRY TVERDOHLIB

FEATURES OF TRAINING OF SPECIALIST ON TEACHING OF EDUCATIONAL COURSE "CHRISTIAN ETHICS"

The problem of training of specialist on teaching of course "Christian ethics" is investigated; the essence and features of contents of educational course are defined.

Keywords: teacher of Christian ethics, training of specialists, educational course "Christian ethics", moral education, personality, spiritual values, Christian ethics.

Одержано 31.05.2011, рекомендовано до друку 18.07.2011.